

درباره کوچه «شهید هاشمی نژاد» که روزگاری بخشی از باغ‌های مشجر «بالاخیابان» بوده است اما بعدها غیربومی‌ها در آن ساکن شده‌اند

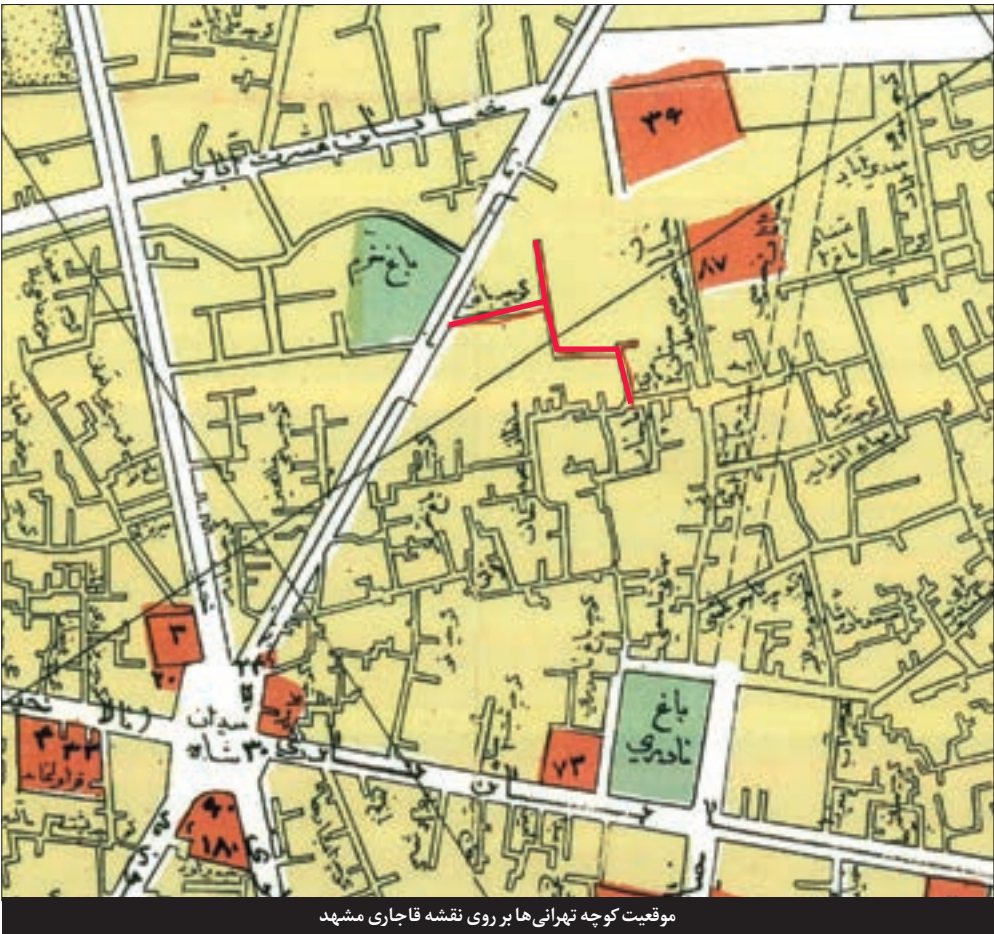
کوچه‌ای مشهدی با لهجه عربی

نمای تابلوی ورودی کوچه

نمای حسینیة نجفی های مقیم تهران در مشهد

موقعیت کوچه تهرانی‌ها بر روی نقشه قاجاری مشهد

نمای چهارراه شهیدان سعیدی نجات از ضلع شمال شرقی

نمای قدیمی ترین خانه کوچه قرار گرفته در فرعی غدیر (آخرین فرعی شمالی)

دهه ۶۰، بیش از هر چیز تغییر ساختاری (چه از منظر جمعیتی، چه از منظر انبیه) بوده است. در این دوران از یک سو بسیاری از بناهای ویلایی کوچه تخریب و تبدیل به آپارتمان‌های اقامتی چندطبقه شده و از دیگر سو - پس از استقرار حسینیة و زائر سرائی نجفی‌های مقیم تهران در یکی از پلاک‌های بزرگ کوچه - این محدوده مورد توجه اعراب ایرانی و عراقی قرار گرفته است. به نحوی که اکنون بسیاری از واحدهای آپارتمانی آن در اختیار این گروه قرار دارد. حضور عرب‌زبان‌ها در این کوچه تا آن حد مشهود است که اکنون کوچه از کوچه تهرانی‌ها به کوچه عرب‌ها تغییر نام داده است و زبان فارسی کمتر از زبان عربی در آن کاربرد دارد.

نامداران کوچه «شهید هاشمی نژاد»

اکنون شناخته‌شده‌ترین خانواده این کوچه خاندان سعیدی نجات است. نام این خانواده از آنجا باین کوچه گره خورده که تنها چهارراه موجود در مسیر نقشه‌های رسمی شهر به نام شهیدان سعیدی نجات ثبت شده است. محمد ابراهیم و محمد اسماعیل سعیدی نجات برادران شهیدی هستند که روزگار کودکی تا جوانی خود را در این کوچه پشت سر گذاشتند.

خاندان طاهری که یکی از فرعی‌های کوچه در اراضی متعلق به ایشان ایجاد شده و به همین دلیل نام آنان بر تابلوی ابتدای آن فرعی ثبت شده است از دیگر خاندان‌های قدیمی این مسیر هستند. همچنین باید از خانواده نوبخت که بزرگ آنان قناد و شیرینی‌فروش بوده، حجت الاسلام سادات، خاندان حکم‌آبادی که بزرگ آنان بازنشته‌شرکت برق است، خانواده‌های راد، حسینی، نجفی، صالحی نژاد، خامه‌چی، میزان، رنجبر، حسینی و پورحسینی به‌عنوان خاندان‌هایی یاد کرد که طی پنجاه سال اخیر در این کوچه سکونت داشته‌اند یا دارند. شهیدان غلامرضا منوچهری، کمال غفاری پور و جلال حیدری بزدی نیز از جمله جوانانی هستند که در این کوچه رشد و نمو پیدا کرده و در سال‌های دفاع مقدس در دفاع از کبان ایران عزیز به شهادت رسیده‌اند.

بوده و وضعیتی تقریباً مشابه امروز خود داشته است. درباره شرایط جمعیتی این کوچه در عصر پهلوی‌ها هم باید گفت که در حداقل دهه ۲۰ تا ۴۰ خورشیدی تعداد درخت‌توچی از افراد تهرانی‌الاصل در این حدود ساکن شده‌اند. این موج سکونت سبب شد کوچه مورد نظر در حدود مناطق مشهد در آن دوران باشد که اغلب ساکنان آن با لهجه‌ای غیرمشهدی سخن می‌گفته‌اند. برای همین هم این کوچه در بین مردم مشهد به نام کوچه تهرانی‌ها شناخته می‌شده است.

تغییر جمعیتی کوچه: از تهرانی‌ها به عرب‌ها

تکامل کوچه شهید هاشمی نژاد در دهه ۵۰ و سال‌های منتهی به انقلاب هم ادامه داشته است. به نحوی که اسناد باقی‌مانده از سال‌های ابتدایی دهه ۶۰ نشان می‌دهد بر تعداد فرعی‌های آن افزوده شده است. باتوجه به این تغییرات که در آن دوران رخ داده و همچنان هم باقی است، اکنون کوچه شهید هاشمی نژاد از منظر ساختاری شامل یک مسیر اصلی با چهار فرعی است. نگاشته‌نماید. تغییرات این کوچه در سال‌های بعد از

رضا سلیمان نوری مشهد حدود ۱۵۰ سال پیش دارای باغ‌های سرسبز بسیاری بوده است که اغلب این باغ‌ها در محدوده شمالی و شمال شرقی شهر قرار داشته‌اند. این باغ‌ها اما با افزایش جمعیت مشهد در دهه‌های نخست سده ۱۴ خورشیدی ماهیت خود را از دست دادند و به کوچه و خیابان تبدیل شدند. کوچه شهید هاشمی نژاد یکی از این مسیرهای ایجاد شده در دل باغ‌های قدیم مشهد محسوب می‌شود. این کوچه که روزگاری بخشی از فضای سبز بزرگی معروف به باغ‌های بالاخیابان بود، ابتدا در سال‌های نخست سده ۱۴ خورشیدی با ایجاد بیمارستان آمریکایی در حاشیه شرقی شکل گرفت و سپس با احداث خیابان فوزیه (هاشمی نژاد کنونی) در بخش غربی آن و سکونت تهرانی‌الاصل‌ها و سپس عرب‌زبان‌ها کامل تر شد.

سکونت خانواده‌های تهرانی در دهه ۲۰ تا ۴۰ قرن گذشته رشد و تکامل کوچه شهید هاشمی نژاد در دوره پهلوی‌ها خاصه دو دهه ۲۰ و ۳۰ رخ داد. براساس اسناد موجود با ایجاد بیمارستان آمریکایی‌ها در این محدوده، به مرور شرایط سکونت در این کوچه هم تغییر کرد و برخی از باغ‌های آن تبدیل به منازل مسکونی شدند. در واقع تکمیل خیابان فوزیه (شهید هاشمی نژاد کنونی) در حداقل سال‌های ۱۳۲۵ و ۱۳۳۳ خورشیدی سبب کامل شدن این کوچه شد. به نحوی که در نقشه سال ۱۳۳۳ شمای کاملی از این کوچه قابل شناسایی است.

در این سال (۱۳۳۳ خورشیدی) کوچه مورد نظر که نامش با عنوان کوچه باغ‌نو در نقشه ثبت شده، شامل مسیری غربی شرقی (منشعب از خیابان فوزیه وقت) بوده که پس از طی مسافتی به دو شاخه شمالی و جنوبی تقسیم می‌شده است. شاخه شمالی به سمت بقایای برج و باروی شهر در محدوده خیابان جدید شاه عباس منحرف می‌شده و شاخه جنوبی هم به کوچه و محله باچنار می‌رسیده است. در نقشه‌های سال ۱۳۴۹ این کوچه دیگر کامل شده

بود. براساس نقشه سال ۱۳۴۸ خورشیدی مشهد، تنها بخش کوچکی از این مسیر که متصل به محله قدیم و کوچه باچنار کنونی است، در آن زمان وجود خارجی داشته است. آن هم به عنوان مسیر بین باغات مشجر بالاخیابان و باغات پای چنار بالاخیابان. بخش مذکور امروزه چند کوچه را (مثل آخرین فرعی جنوبی کوچه، دومین راسته غربی شرقی و کوچه شمالی جنوبی ختم شده به چهارراه شهیدان سعیدی نجات) شامل می‌شود.

وضعیتی که از آن یاد شد، تقریباً تا آخرین سال حکومت قاجارها پابرجاست و به جز تقسیم باغات بزرگ و دو سوی مسیر به باغات کوچک‌تر و ادامه پیدا کردن مسیر انتهایی کوچه تا پشت باروی شمالی شهر تفاوت خاصی نمی‌کند. بر این پایه می‌توان گفت که آنچه از مسیر مورد اشاره در دوران قاجارها و قبل آن وجود داشته، راه‌های مال‌رو بین باغی بوده که تنها از سوی سکنه دائم باغ‌ها و کارگران فصلی باغ‌های مثمر دو سوی کوچه مورد استفاده قرار می‌گرفته است، به عبارت دیگر این مسیر سکنه رسمی بسیار محدودی داشته است.

از «باغ‌نو» تا «کوچه عرب‌ها» کوچه شهید هاشمی نژاد ۹۰ اگرچه عمری تقریباً صدساله دارد، اسامی زیادی نداشته است. نخستین نام که برای معرفی این کوچه در اسناد ثبت شده، عنوان کوچه غربی بیمارستان آمریکایی است که به دلیل مجاورت با بخش غربی باغ بیمارستان آمریکایی‌ها به این نام معروف شده است.

کوچه باغ‌نو نام بعدی ثبت شده برای این محدوده است. دلیل این نام‌گذاری هم هم جوارِ آن با باغ خرم بوده که روزگاری در ابتدای کوچه شهید هاشمی نژاد قرار داشته است.

بعدها ایجاد خیابان فوزیه در این حدود باعث شد نام بعدی این کوچه فوزیه ۱۱ باشد. با تغییر نام فوزیه به عشرت‌آباد هم اینجا با عنوان عشرت‌آباد ۱۱ تابلو خورد. این دو نام در حالی برای این کوچه از سوی مقامات رسمی شهر در نظر گرفته شد که مردم محلی، به دلیل سکونت تعداد درخت‌توچی افراد تهرانی‌الاصل، این مسیر را به عنوان کوچه تهرانی‌ها هم می‌شناختند.

بعدها و در دهه ۴۰ قرن ۱۴ خورشیدی با ایجاد حمام «ساحل» اینجا در میان مردم کوچه و بازار به کوچه حمام ساحل هم معروف شد؛ در واقع طی یک دوران تقریباً چهل ساله، یعنی از زمان ایجاد حمام تا اوایل دهه ۸۰. این نام توسط اغلب مردم مشهد برای معرفی این کوچه استفاده می‌شد. در همین دوران و با تغییر نام خیابان عشرت‌آباد به شهید هاشمی نژاد، ابتدا تابلوی شهید هاشمی نژاد ۹ از سوی شهرداری در ابتدای کوچه نصب شد و چندی بعد هم این تابلو به نام شهید رضاه سسنگی مزین شد. ناگفته نماند که در سال‌های اخیر و با خرید تعداد درخت‌توچی از پلاک‌های این کوچه توسط عرب‌های خوزستانی و نجفی، برخی از مردم منطقه، از این کوچه با عنوان کوچه عرب‌ها هم یاد می‌کنند.

پیشینه کوچه «شهید هاشمی نژاد» در دوره قاجار در مقدمه این گزارش نوشتیم که در دوره قاجار این حدود (مسیر کوچه هاشمی نژاد) در دل باغ‌های بزرگی معروف به باغ‌های مشجر بالاخیابان قرار گرفته

به بهانه بازانتشار ۲ عکس منحصر به فرد از آلبوم ۲۴۰ کاخ موزه گلستان

حکایت بنای جدید امام‌زاده ابراهیم قوچان و قرآن نفیس «بایسنقر میرزا»

یادداشتی کوتاه قلمی کرده که در برگزیده اطلاعات بسیار مهمی درباره بناست. او می‌نویسد: «دورنمای بقعه منوّر متبرکه سلطان ابراهیم، پسر حضرت رضا (علیه‌السلام)، اصل این بنا را سلطان محمد خوارزمشاه بنا نموده... و حکام قوچان اضافات کرده‌اند.

دو سه دفعه بنا به واسطه زلزله شکست فاحشی خورده و حکام درست کرده‌اند و دفعه اخیر به واسطه زلزله این بنا نزدیک به انهدام بوده و مادر شجاع‌الدوله (حاکم قوچان) آن را تعمیر نمود ولی باز گل‌دسته‌ها و اطراف آن ناتمام است. از چیزهای نفیس دنیا که در این بقعه منوره دیده شد، قرآن خط بایسنقر بن میرزا شاهرخ گورکانی است که طول هر صفحه دودرغ و نیم و عرض آن یک‌درغ و ۸ گرد و هشت جزء است و از قرار مذکور این قرآن در سر قبر امیر تیمور گورکان بوده است و همراهان نادرشاه افشار این قرآن را اوراق [ورقه‌ورقه] کرده، این قسمت به دست اکراد افتاده است.

از قرار مذکور سه ورق در کتابخانه مبارکه و ده‌دوازده ورق در کتابخانه مبارکه حضرت رضا (علیه‌السلام) و دو ورق در کتابخانه میرزا محمود مستوفی و بعضی اوراق هم در طیس است. باقی این قرآن را روس‌ها پس از گرفتن مرو به پترزبورگ برده‌اند. اگر جمع‌آوری شود و جلد شود، از چیزهای نفیس دنیا است.»

کاخ موزه گلستان نگهداری می‌شود و مربوط به سال ۱۳۱۱ قمری (۱۲۷۲ خورشیدی) است. احتمالاً باید این دو تصویر را قدیمی‌ترین تصاویر موجود از بنای مزار امام‌زاده سلطان ابراهیم بدانیم. این عکس‌ها مدتی بعد از زلزله مخوف قوچان و انجام بازسازی اساسی در بنا، برداشته شده است. نگاره‌ها حاصل طبع و قاب دوربین عبدا... قاجار است و ابوالخیر قاجار هم ذیل یکی از آن‌ها

تکمیل کردند و طی قرن‌های بعدی، حاکمان و خوانین منطقه قوچان، هرکدام جلوه‌ای بر این بنای قدیمی افزودند؛ اما زلزله سهمگین قوچان در سال ۱۲۷۲ خورشیدی، عملاً بنای قدیمی را ویران کرد و به همین دلیل ناچار شدند آن را از نو بسازند. در کشف تاریخ امروز، دو عکس منحصر به فرد از این بنای تاریخی را می‌بینید که در آلبوم شماره ۲۴۰

مقبره یکی از سادات جلیل‌القدر و شناخته‌شده آن دوران باشد که همواره مورد احترام و توجه مردم بوده و از این رو بر فراز آن بقعه‌ای آبرومند و زیبا بنا شده است. ظاهراً بنای بقعه در دوره خوارزمشاهی به پایان نرسید و با هجوم مغولان، کار بنا نیمه‌تمام ماند و بعدها، احتمالاً در دوره غازان خان که به سادات احترام ویژه گذاشته می‌شد، بنای آن را

از آنجاکه در این دوره، شاهد تقابل بین خوارزمشاه و خلیفه بغداد هستیم - تا جایی که کار به تعیین خلیفه علوی در خراسان کشید و به دستور سلطان محمد خوارزمشاه، مردم با سید علاء الملک ترمذی، از سادات خراسان، بیعت کردند و ظاهراً خلافت از عباسیان به علویان منتقل شد - می‌توان چنین پنداشت که اهتمام به بنای مقبره سادات در این عصر وجود داشته است و احتمالاً این مزار نیز باید

کشف تاریخ